

Charakterystyka szkockiego bydła mięsnej rasy highland*)

TOMASZ PRZYSUCHA, HENRYK GRODZKI, MARCIN GOŁĘBIEWSKI,
JAN SŁÓSZARZ, TOMASZ PIOTROWSKI

Zakład Hodowli Bydła Wydziału Nauk o Zwierzętach SGGW, ul. Ciszewskiego 8, 02-786 Warszawa

Przysucha T., Grodzki H., Gołębiewski M., Słószarz J., Piotrowski T.

Characteristic of Scottish Highland Cattle

Summary

The aim of the study was to characterize Scottish Highland cattle. Scotch Highland cattle are the oldest existing breed of cattle, which was developed in extremely difficult environmental condition where only the strongest animals could survive. Highland cattle are characterized by many valuable traits, such as resistance to harsh conditions and diseases, efficient feed utilization, as well as good fertility. Thanks to those features Scotch Highland cattle are developed all over the world; nevertheless the total world population is small, counting 28 000 units. Despite the fact that the quality of its meat is unquestionable, in Europe Highland cattle are mainly used in agro tourism farms and for landscape management. Presently, when breed diversity is an issue, Highland cattle should find a place in the Polish agriculture landscape.

Keywords: beef cattle, Scottish Highland cattle

Od kilku lat w Polsce wzrasta zapotrzebowanie na usługi agroturystyczne, a co za tym idzie – szybko wzrasta liczba gospodarstw prowadzących tego typu działalność. Z dużym prawdopodobieństwem można przypuszczać, że proces ten będzie się nasilał, ponieważ znaczna część niskotowarowych, drobnych gospodarstw będzie zmuszona do poszukiwania nowych źródeł dochodów. Turystykę wiejską definiuje się jako formę wakacyjnego ruchu turystycznego, powodowanego pragnieniem ciszy i spokoju w wiejskim otoczeniu, z możliwością korzystania z zasobów naturalnych i dziedzictwa kulturowego danego regionu oraz uczestniczenia w życiu wsi. Korzystanie z zasobów naturalnych to oczywiście również możliwość kontaktu ze zwierzętami gospodarskimi. W istniejących gospodarstwach agroturystycznych rolnicy, dla urozmaicenia proponowanej oferty turystycznej, utrzymują różne gatunki zwierząt: drób ozdobny, świnki wietnamskie, kuce, króliki, a nawet strusie, rzadko jednak można znaleźć w tych gospodarstwach bydło. Tradycyjnie hodowane w Polsce rasy bydła o dwukierunkowej użytkowości wymagają specjalnych budynków, wysokiej wartości paszy oraz codziennej pracochłonnej obsługi. Od około 20 lat w Europie Zachodniej i od niedaw-

na w Polsce można zauważyć znaczny wzrost zainteresowania alternatywnymi sposobami wykorzystania przeżuwaczy m.in. w kształtowaniu środowiska naturalnego. Kraje Europy Zachodniej promują ekstensyfikację rolnictwa i odłogowanie części użytków rolnych. W Polsce na skutek przemian w latach 90. ubiegłego wieku również zwiększył się areal ziem leżących odłogiem. Krajobraz rolniczy wymaga jednak pielęgnacji, w przeciwnym razie ulega dewastacji. Szczególnie tereny turystyczne, aby nie stracić swojej atrakcyjności, muszą mieć uporządkowany krajobraz. Dobrą tego metodą, w której można liczyć choćby na zwrot poniesionych kosztów, mogłoby być utrzymywanie w rejonach turystycznych (np. Mazury, rejony podgórskie, pradoliny rzek) i w gospodarstwach agroturystycznych atrakcyjnych wizualnie i komponujących się malowniczo z krajobrazem stad bydła mięsnego. Do ras takich należy z całą pewnością szkockie bydło górskie – highland.

Szkockie bydło górskie (Highland Cattle) jest jedną z najstarszych zarejestrowanych ras bydła. Wzmianki o niej można znaleźć w XII-wiecznych źródłach pisanych, zaś archeologiczne dowody jej istnienia pochodzą już z VI w., co czyni ją jedną z najstarszych w nowożytnej historii ras bydła. Oznacza to, że była ona utrzymywana w czasach, kiedy rasa shorthorn, uważana za bardzo starą, nie była jeszcze znana. Pierwsza księga hodowlana została założona w 1884 r., a opublikowana w 1885 r. (5).

*) Opracowanie przygotowano w ramach Projektu WND-POIG.01.03.01-00-204/09 Optymalizacja produkcji wołowiny w Polsce zgodnie ze strategią „od zagrody do widelca”, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 2007-2013 (Umowa nr UDA-POIG.01.03.01-00-204/09-03).

Bydło tej rasy hodowane było od wieków na terenach górskich Szkocji. Początkowo wyróżniano dwie odmiany: mniejszą i zazwyczaj czarno umaszczoną Kyloe, która występowała na wyspach zachodniego wybrzeża Szkocji i większą, o czerwonym umaszczeniu, utrzymywaną na stokach górskich. Z upływem czasu różnice między nimi uległy zatarciu, prowadząc do zaniechania wyróżniania odmian. Ekstremalnie trudnym warunkom życia towarzyszył proces adaptacji i naturalnej selekcji zwierząt, w wyniku którego w populacji pozostały osobniki najsilniejsze i najbardziej żywotne. Tylko takie zwierzęta mogły przetrwać okresy braku pożywienia, opierać się chorobom oraz rozmnażać się i odchowywać cielęta w trudnych warunkach surowego klimatu górskiego (5-7).

Współczesna rasa highland to długowłose bydło małego kalibru użytkowane jednostronnie w kierunku mięsnym. Posiada umaszczenie bardzo zróżnicowane, zazwyczaj od jasnobrązowego przez czerwone do czarnego, ale zdarzają się również zwierzęta o umaszczeniu białym i srebrnym (żadne umaszczenie nie jest dominujące genetycznie). Krowy cechuje średnia masa ciała 400-450 kg i wysokość w kłębie 105 cm, buhaje 625 kg m.c., a wysokość w kłębie 120-130 cm. Podobnie jak przed wiekami w rodzinnej Szkocji, w zależności od warunków środowiskowych zwierzęta bardzo różnią się wyrostowością. W chowie fermowym, po wyeliminowaniu wpływu ostrego klimatu i bardzo ekstensywnego żywienia, dorosłe buhaje uzyskują masę ok. 800 kg, a krowy 500 kg. Przy intensywnym żywieniu opasy mogą osiągać masę 450 kg w wieku ok. 14 miesięcy, ale z reguły opasane są mniej intensywnie (z wykorzystaniem pastwiska) do wieku 2 lat (2-4).

Pod koniec XIX w. hodowcy bydła z zachodu Stanów Zjednoczonych oraz Kanady docenili naturalne walory tej rasy i zaczęli importować ją w celu doskonalenia swoich stad. Sukces, jaki odniosła w północno-amerykańskiej hodowli bydła mięsnego, zaowocował wzrostem zainteresowania tą rasą w innych częściach świata. Zaczęto eksportować zwierzęta i embriony do Australii, Nowej Zelandii, Danii, Niemiec, a nawet do Szkocji. Obecnie bydło tej rasy występuje w całej Ameryce Północnej i Południowej, Europie i Australii (2). Mimo dużego zasięgu terytorialnego populacja tej rasy jest niewielka, lecz wykazuje znaczny wzrost w ostatnich latach. Dane pochodzące z działającego w ramach FAO Domestic Animal Diversity – Information System (<http://dad.fao.org>) szacują światową populację bydła rasy highland na ok. 28 tys. osobników znajdujących się w 16 krajach (1). Pierwsze krowy tej rasy (7 szt.) zostały objęte oceną użyteczności mięsnej przez PZPBM w 2006 r. Obecnie populacja aktywna krów rasy highlander w Polsce wynosi ok. 150 szt. Znacznie wyższa jest natomiast populacja masowa bydła tej rasy w Polsce. Zgodnie z informacjami pochodzącymi z Systemu Identyfikacji i Rejestracji Zwierząt, liczebność krów rasy szkockiej górskiej

Tab. 1. Populacja bydła rasy highlander w różnych krajach na świecie (2011 r.)

Kraj	Liczebność populacji	Liczba krów
Australia	214	*
Czechy	2500	1250
Estonia	100	97
Finlandia	5000	1921
Holandia	450	300
Słowenia	1641	615
Szwecja	1000	*
Wielka Brytania	3163	3163
Stany Zjednoczone	1549	1041
Niemcy	3170	2785
Norwegia	2608	784
Austria	1395	1395
Polska	2947**	156**

Objaśnienia: * – brak informacji, ** – dane z 2010 r. Źródło: <http://dad.fao.org>

szacowana jest na ponad 1000 szt., a buhajów na 61 szt. Szczegółowe informacje dotyczące populacji bydła tej rasy w poszczególnych krajach przedstawiono w tab. 1.

Zwierzęta rasy highland nie mają wysokich wymagań odnośnie do pomieszczeń i żywienia. Nawet w ostrym klimacie mogą być utrzymywane przez cały rok na powietrzu. Utrzymują bardzo dobrą kondycję i zdrowie w warunkach ekstensywnego żywienia. Wyturzymują surowe warunki środowiskowe, w których inne rasy bydła nie miałyby szans przetrwania. Śnieg i bardzo niskie temperatury nie są dla nich żadnym utrudnieniem, ponieważ w ich okrywie włosowej występują dwie warstwy: zewnętrzna – składająca się z długich i grubych włosów, która osłania przed śniegiem i wiatrem w czasie zimy i wewnętrzna – miękka i puszysta, która chroni ciało przed utratą ciepła (8). Tak obdarzone przez naturę zwierzęta doskonale zaaklimatyzowały się w północnych krainach, takich jak Alaska czy kraje skandynawskie. Pobieranie paszy nie zmniejsza się nawet w temperaturze minus 28°C, podczas gdy zwierzęta innych ras mniej jedzą przy niskich temperaturach. Dzięki swoim wyjątkowym zdolnościom przystosowawczym, zaadaptowały się również w warunkach gorącego klimatu Teksasu i Georgii.

Ubogie pastwiska i niedostępne tereny są dla tej rasy naturalnym środowiskiem. Zwykle się mówi, że zwierzęta tej rasy zjedzą to, czego inne nie wzięłyby do pyska. Nie tylko świetnie wykorzystują pastwiska, ale również z dużą szybkością i efektywnością „czyszczą” zarośla i gąszcze.

Rasa ta charakteryzuje się bardzo dobrą płodnością i dużą łatwością ocieleń. Rodzące się cielęta ważą 25-32 kg. Krowy ciążą się na pastwiskach bez pomocy, a porodów nie utrudniają nawet zimowe warunki

i temperatury poniżej minus 20°C. Matki wyróżniają się dużą opiekuńczością. Ich mleko zawiera dużo tłuszczu, co zapewnia dobrą żywotność i stabilne przyrosty cieląt w okresie wychowu. W odróżnieniu od wielu innych ras mięsnych krowy highland mają prawidłowo zbudowane wymiona z małymi strzykami (8).

Jest to rasa długowieczna. Często 20-letnie krowy są jeszcze użytkowane rozplodowo. Dla przykładu, na ostatniej wystawie bydła tej rasy w Australii wśród różnych kategorii wiekowych wystawianych zwierząt była kategoria – „krowy 21-letnie i starsze”. Zęby u krów highland ulegają wolniejszemu ścieraniu niż u innych ras, co zwiększa ich długowieczność i wykorzystanie pobranej paszy.

Highland jest rasą o dużej genetycznej odporności na choroby, nawet te będące wynikiem stresu. Przed chorobami bronią także pewne cechy budowy, np. długa grzywa osłaniająca oczy chroni zwierzęta przed owadami, w rezultacie czego rzadko występują u nich nowotwory oczu czy choroba „różowego oka”.

Mimo długich rogów (skuteczna broń odstraszająca drapieżniki) i rzadko spotykanego, na pozór groźnego wyglądu, zwierzęta tej rasy są bardzo łagodne (zarówno krowy, jak i buhaje), łatwo dają się oswoić i szybko przyzwyczajają się do chowu w pomieszczeniach. Wśród innych ras bydła wyróżniają się ponadprzeciętną inteligencją (3, 4).

Współczesny konsument wołowiny poszukuje mięsa najlepszej jakości, coraz chudsze, o małej zawartości cholesterolu. Taka jest właśnie wołowina pochodząca od zwierząt tej rasy: chuda, marmurkowata, soczysta, z bardzo małą warstwą tłuszczu okrywowego (naturalną izolacją termiczną u tej rasy jest gruba pokrywa włosowa, a nie tłuszcz podskórny). Dużo ruchu na świeżym powietrzu na naturalnych pastwiskach bogatych w zioła procentuje niezwykłą smakowitością mięsa (2).

Bez względu na wielkość stada (kilka sztuk czy kilkakaset) uzyskuje się produkt najwyższej jakości przy minimalnych nakładach. Od ponad 20 lat było highland i mieszańce z jego udziałem osiągają najwyższe oceny w swoich klasach na prestiżowej wystawie w Denver (Colorado). Na Wyspach Brytyjskich wołowina od zwierząt rasy highland uważana jest za najlepszą i uzyskuje wysokie ceny. Nawet brytyjska rodzina królewska utrzymuje duże stado w Szkocji, co również podnosi prestiż tej rasy, a królowa Elżbieta II objęła honorowy patronat nad Brytyjskim Związkiem Hodowców Bydła Rasy Highland.

Charakteryzując bydło rasy highland należy podkreślić jego wielką urodę, co może mieć niewątpliwy wpływ na kształtowanie krajobrazu regionu i co można logicznie połączyć z będącą bardzo na czasie tematyką agroturystyki. Różnokolorowe, długie owłosienie i imponujące rogi (ich rozpiętość może dochodzić nawet do 1,5 m) sprawiają, że zwierzęta tej rasy mogą stanowić wspaniałą ozdobę każdego gospodarstwa. Widok i bezpośredni kontakt z tymi łagodnymi zwie-

rzętami wzbogacają krajobraz i czynią go bliższym człowiekowi. Te zalety szkockiego bydła górskiego w połączeniu z małym kalibrem powodują, że coraz częściej staje się ono ozdobą skwerów miejskich jako zwierzęta „parkowe”, wzbudzając zainteresowanie ludzi i prowadząc do bezpośredniego kontaktu z najpiękniejszymi przedstawicielami *Bos taurus*, nawet w mieście (8).

Rasa ta wyjątkowo nadaje się do wypasu na terenach marginalnych i aktualnych lub potencjalnych nieużytkach, co zapobiega ich zarastaniu i dziczeniu. Bydło to cechuje też duża tolerancja nie tylko wobec innych gatunków zwierząt gospodarskich (co umożliwia wypas mieszany), ale również wobec zwierząt wolno żyjących (8).

W polskim programie hodowlanym dla bydła rasy highland, realizowanym przez PZHiPBM, celem hodowlanym jest utrzymanie dobrej płodności, dużej łatwości ocieleń i wysokiej żywotności cieląt w okresie odchowu. Masa ciała dorosłych krów powinna wynosić około 400-500 kg, a buhajów dorosłych około 650-800 kg. Wysokość w krzyżu dorosłych buhajów to około 125 cm, a krów około 105 cm. PZHiPBM określił następujący wzorzec rasy highland:

- umaszczenie: zróżnicowane od jasnobrązowego przez czerwone do czarnego, ale zdarzają się zwierzęta o umaszczeniu białym i srebrnym. Długie, szeroko, lirowato zagięte rogi, których rozpiętość może dochodzić do 1,5 m. Podwójna okrywa włosowa: zewnętrzna (włosy bardzo długie i grube), wewnętrzna (włos miękki i puszysty), na głowie zwisająca przez oczy długimi kosmykami. Skóra miękka i elastyczna;

- budowa: głowa proporcjonalna do wielkości ciała, szeroka między oczami, krótka od oczodołu do słuzawicy z jasnymi, żywymi i spokojnymi oczami, bystrym spojrzeniem.

Jasno pigmentowana, szeroka słuzawica z rozdętymi nozdrzami. Szeroka i gruba grzywa między rogami sięgająca do słuzawicy. Szczeka równa z żuchwą (nie wysunięta ani nie cofnięta). Rogi u buhajów symetryczne, mocne i masywne, wysunięte poziomo z głowy, lekko skręcające do przodu i ku dołowi. Rogi u krów wysunięte bardziej lub mniej horyzontalnie poza głowę i wzniesione. Grzbiet prosty, poziomy od łopatek do ogona. Nasada ogona jest łagodnie wtopiona w ciało, w jednym poziomie z linią grzbietu. Grzbiet dość szeroki, szczególnie między łopatkami i wyrostkami koleczystymi. Bark mocny, płaskie i nie za szerokie łopatki. Klatka piersiowa prosta i dobrze wypełniona, z mocno wysklepionymi żebrami. Łędźwie szerokie, długie, wysklepione powyżej wyrostków ościstych. Zad kwadratowy i głęboki. Uda wypełnione i dobrze rozwinięte, wysklepione od wewnątrz. Kończyny szeroko rozmieszczone, oddzielone od siebie, proste i mocne z dość grubą kością. Duże, mocno zespolone racice.

Podsumowując, należy stwierdzić, że pomimo niezaprzeczalnych walorów mięsnych, bydło szkockie

w warunkach kontynentalnej Europy wykorzystuje się głównie w gospodarstwach agroturystycznych do podniesienia walorów i pielęgnacji krajobrazu. Obecnie, w przypadku ogromnego nacisku na bioróżnorodność, rasa ta powinna znaleźć miejsce w krajobrazie rolniczym Polski.

Piśmiennictwo

1. *Gołębiewski M., Majchrzak B.*: Szkockie bydło górskie – pierwsze stada już w Polsce. *Przegl. Hod.* 2008, 10, 6-7.
2. *Grodzki H.*: Chów bydła mięsnego. Wielkopolskie Wydawnictwo Rolnicze, Poznań 2009, 1-184.
3. *Litwińczuk Z., Szulc T.*: Hodowla i użytkowanie bydła. PWRiL, Warszawa 2005, s. 67.
4. *Olbrich S. E., Martz F. A., Hilderbrand E. S.*: Ambient temperature and ration effects on nutritional and physiological parameters of heat and cold tolerant cattle. *J. Anim. Sci.* 1973, 37, 574-580.
5. *Olbrich S. E., Martz F. A., Johnson H. D., Phillips S. W., Lippincott A. C., Hilderbrand E. S.*: Effect of constant ambient temperatures of 10 c and 31 c on ruminal responses of cold tolerant and heat tolerant cattle. *J. Anim. Sci.* 1972, 34, 64-69.
6. *Olbrich S. E., Martz F. A., Tumbleson M. E., Johnson H. D., Hilderbrand E. S.*: Serum biochemical and hematological measurements of heat tolerant (zebu) and cold tolerant (scotch highland) heifers. *J. Anim. Sci.* 1971, 33, 655-658.
7. *Reinhardt C., Reinhardt A., Reinhardt V.*: Social behaviour and reproductive performance in semi-wild Scottish Highland cattle. *Appl. Anim. Behav. Sci.* 1986, 15, 125-136.
8. *Wentworth E. N.*: The Scottish Cattle Breeding Conference. *J. Anim. Sci.* 1925, 1, 126-129.

Adres autora: dr hab. Tomasz Przysucha prof. SGGW, ul. Ciszewskiego 8, 02-786 Warszawa; e-mail: tomasz_przysucha@sggw.pl